

УДК 658.012

Зайцева В. М.

к.п.н., проф.

Запорізький національний технічний університет

СВІТОВІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ТА АГРОТУРИЗМУ

В статті розглядається стан сільського туризму в Україні. Виокремлено, як окрему його дефініцію агротуризм та порівняно досвід європейських країн з сьогоденням України.

Ключові слова: сільський зелений туризм, агротуризм, перспектива, державне регулювання, привабливість територій.

Постановка проблеми. Туризм є одним з небагатьох видів бізнесу, що найбільш динамічно розвиваються. Правильно продумана, динамічна й професійно здійснювана політика в сфері розвитку національного туризму приносить державі велику економічну вигоду.

В Україні є традиційні та перспективні санаторно-курортні й туристичні райони з ефективними унікальними ресурсами для відпочинку та лікування міжнародного, державного й місцевого значення. Україна має прекрасні умови для організації відпочинку на берегах та лиманах Чорного й Азовського морів, водойм та річок, в Кримських горах та Українських Карпатах.

Сьогодні актуальним є розвиток сільського зеленого туризму, який давно практикується в Україні. Адже в селах, які мають відповідну рекреаційну базу, завжди було багато відпочиваючого міського населення. Найпопулярнішими для відпочинку є села біля морів, річок поруч з гірською місцевістю. Особливо сприятливі умови для розвитку зеленого туризму створюються на територіях національних та ландшафтних парків, де існує можливість поєднати повноцінний відпочинок з пізнанням природничого та історико-культурного потенціалу регіону.

Розвитком зеленого туризму в Україні займається «Спілка сприяння розвитку сільського зеленого туризму в Україні». Її метою є популяризація відпочинку в українському селі, сприяння розвитку сільської інфраструктури та самозайнятості сільського населення, збереження культурної спадщини та навколишнього середовища. Форма роботи: проведення конференцій, виставок, фестивалів, круглих столів, тренінгів в регіонах України, видання журналу, посібників та іншої рекламної-інформаційної продукції.

Головне, що приваблює в зеленому туризмі – це комплекс факторів, які є сприятливими для людини: оздоровчий, естетичний, пізнавальний. Важливим фактором вибору міста відпочинку в сільській місцевості є ландшафт, екологія, різноманіття флори та фауни.

Метою роботи є вивчення специфіки розвитку зеленого туризму в Україні та його вплив на попит клієнтів з інших галузей туризму.

Виклад основного матеріалу. Щорічно десятки мільйонів людей подорожуючи знайомляться з багатствами, історичними, культурними пам'ятками, досягненнями в економіці, будівництві різних країн та народів. Для багатьох країн (Швейцарії, Греції, Єгипту, Канади, США, Індонезії) туризм являється прибутковою галуззю. В Україні туризму почали приділяти увагу лише в останні роки.

Для людей, особливо молоді, характерне прагнення поєднання відпочинку з активним пізнанням навколишнього світу. Добре організована й уміло проведена подорож зміцнює здоров'я людини, виховує такі цінні якості як ініціатива, мужність, наполегливість, підвищує працездатність.

В Україні зелений туризм перебуває на початковому етапі розвитку. Проте в країні вже розпочався процес активної популяризації цього виду відпочинку, як туристичного продукту. Туризм є піонером у використанні природних ресурсів, першим залучає до обороту своєї діяльності раніше не використовувані природні комплекси та елементи: високогір'я, пляжі, сніжний покрив, екзотичні, унікальні ландшафти, печери, водопади. На відміну від інших галузей туристська діяльність не супроводжується

вилученням природних ресурсів та їх подальшою переробкою, при цьому використовується природний комплекс (ландшафт) в цілому, а не окремі його компоненти.

Українське село має надзвичайно багату історико-архітектурну спадщину, культуру, самобутній побут, даровані природою мальовничі ландшафти, а також лікувально-рекреаційні ресурси. Наші села багаті індивідуальним житловим фондом та добрими і працьовитими людьми. Водночас гострою проблемою багатьох сіл є зростаючий надлишок робочої сили. Враховуючи відсутність капіталовкладень на створення нових робочих місць у сільській місцевості України, на загальнодержавному рівні більше уваги варто приділяти тим галузям, які не потребують для свого розвитку великих грошових вкладень. До таких галузей належить сільський туризм, який давно практикується в Україні.

У світі сільський зелений туризм розглядається як альтернатива сільському господарству за розмірами отриманих прибутків. До того ж, розвиток інфраструктури сільського туризму не вимагає таких значних капіталовкладень, як інші види туризму і може здійснюватися за рахунок коштів самих селян без додаткових інвестицій [1].

Існує три основні різновиди сільського зеленого туризму.

Агротуризм – має, як пізнавальний, так і відпочинковий характер, що пов'язаний з використанням підсобних господарств населення або земель сільськогосподарських підприємств, які тимчасово не використовуються в аграрній сфері. Цей вид може не мати обмежень у навантаженості на територію і регламентуванні видів розважального відпочинку. Обов'язковою умовою є те, щоб засоби розміщення туристів (як правило, індивідуальні, спеціалізовані) знаходилися в сільській місцевості або малих містах без промислової і багатоповерхової забудови).

Відпочинковий туризм (відпочинок у селі). Базою його розвитку є капітальний житловий фонд на садибах господарів та наявні природні, рекреаційні, історико-архітектурні, культурно-побутові й інші надбання тієї

чи іншої місцевості.

Екотуризм – науково-пізнавальний вид сільського зеленого туризму, характерний для сільських місцевостей і сіл, розташованих у межах територій національних парків, заповідних зон, природних парків тощо, де передбачено відповідні обмеження щодо навантажень на територію та регламентовано види розважального відпочинку [2].

Неправильно розглядати агротуризм виключно як фермерський і пов'язувати його з наявністю фермерського шару: це заняття фермерів в тих країнах, де вони є і хочуть займатися туристичним бізнесом. Де їх немає або мало, агротуризмом займаються власники засобів розміщення – сільських садиб, пансіонів, невеликих готелів. З іншого боку, у менш розвинених (тропічних) країнах, де приватні будинки не в тому стані, щоб стати засобами розміщення туристів, але є винятковий туристичний потенціал (кліматичний, природний, ландшафтний, історико-культурний і т. д.), практикують інший підхід – в сільській місцевості поза курортних зон створюються великі приватні туристичні центри.

Принципово важливим є: а) наявність у сільській місцевості вільних або умовно вільних домогосподарства (садиб, котеджів, майданчиків на території садиб для розміщення наметових містечок, у деяких країнах – історичних будівель сільських палаців, монастирів тощо), що спочатку не створювалися як готелі, але придатних для переобладнання їх у засоби розміщення туристів, або б) будівництво спеціальних агротуристичних об'єктів – засобів розміщення туристів («національні села», «будинки мисливця / рибалки», «культурні центри», кемпінги тощо), які виконують функцію сільських готелів.

У кожній країні перевага надається певним типам розміщення. Так, наприклад, в Іспанії практикуються варіанти розміщення на фермах і в садибах (окремі кімнати в найм), у сільських готелях, в окремих приватних будинках, історичних будинках (замках, монастирях). Агрогосподарства Італії в основному пропонують розміщення в апартаментах (передбачає

кілька кімнат, окремий вхід, санвузол, кухню) (табл. 1).

Таблиця 1

Приклад італійської провінції Трентино-Альто-Адідже

Тип розміщення	Відсоток агротуристичних господарств
Апартаменти	44%
Кімнати та апартаменти	22%
Окремі будинки	–
Кімнати	30%
Проживання в наметах на території агрогосподарства	4%

Існують схожі на агротуризм – і, до речі, застосовні в його рамках – системи прийому туристів. Наприклад, в англомовних країнах – Великої Британії, США, Канаді, Австралії, Новій Зеландії та країнах Скандинавії популярні пансіонати, гостьові будинки або малі (сімейні) готелі класу B&B («Bed and Breakfast» – «нічліг і сніданок»). Все частіше такі малі готельні господарства використовуються в цілях відпочинку на лоні природи, в сільській місцевості (а не для бізнес-поїздок, як ця форма зароджувалася спочатку). Однак від агротуризму систему B&B відрізняє те, що вона не пропонує повноцінний турпродукт, а лише забезпечує порівняно дешеві засоби розміщення, не припускаючи до того ж акценту на національну специфіку.

У Німеччині агротуризм розглядається в рамках так званої концепції «сталого розвитку» (sustainable development) в сільській місцевості і скеровуюча міністерством сільського господарства. Концепція агротуризму, в даній країні, несе велику соціокультурну навантаження: збереження і популяризація традиційного вигляду села, «сільської філософії», традиційних навичок та ремесел.

З іншого боку, у багатьох країнах до пакету агротуристичного продукту включаються «неекологічні» види дозвілля. Наприклад, якщо пакет агротуристичних послуг включає полювання, риболовлю і навіть ловлю

метеликів, то його не можна відносити до екологічного туризму. Однак ряд країн Африки, а також Угорщина і Польща в Європі успішно практикують саме таке поєднання: проживання в сільській місцевості (агротуризму) з полюванням і риболовлю. При орієнтації на в'їзний (іноземний) туризм такий пакет дає великий економічний ефект. Якщо подивитися на цей ринок з цієї точки зору, то тільки в США, наприклад, платоспроможний попит на полювання, за деякими оцінками, становить 160 млн. доларів на рік (при цьому більша частина витрачається на сафарі-тури в Африці).

Єдина універсальна концепція сільського туризму відсутня, та й навряд чи вона взагалі може бути на сьогоднішній день створена, так як в різних країнах традиції, умови, завдання різні. Загальним є лише те, що агротуризм фактично перетворився на ефективний і перспективний сектор туріндустрії, причому не тільки в Європі, де він отримав найбільший розвиток в останні два десятиліття.

Фактори успіху агротуризму в Європі:

1. Політична підтримка агротуризму з боку національних держав і Євросоюзу.
2. Висока конкурентоспроможність агротуристичного продукту.
3. Ефективна мікроекономічна модель.
4. Роль регіональної влади у розвитку агротуризму.
5. Державні програми з розвитку агротуризму.
6. Інформаційна форма турпродукту: інтерактивні бази даних.

Практика показує, що попит на агротуризм в Європі досить високий: бронювання сільських будинків і готелів здійснюється заздалегідь, як правило, не менш, ніж за місяць, а на «високий сезон» – за три місяці до поїздки [4].

Суттєвим фактором у розвитку зародження українського агротуристичного ринку є те, що він будується «знизу» – практично без участі центральних структур. Відсутня чітко артикульоване політичне рішення про підтримку агротуризму, відповідно, немає загальнодержавної

програми та фінансового забезпечення (системи пільгового кредитування, податкових та інших пільг тощо).

В Україні вже є досвід організації агротуристичних підприємств за моделями типу «пансіон», «тур з проживанням в кочовому традиційному житлі», «українське село», «VIP-село», «сільський готель» та ін. Однак робота в агротуристичному секторі тільки починається і її масштаби, способи організації та обсяги фінансування поки що не дозволяють говорити про розгортання агротуризму в сектор сучасної туристичної індустрії.

За показником ціна-якість український агротуристичний продукт поки не може конкурувати на міжнародному ринку. Основна орієнтація для українського агротуристичного сектора спрямована на внутрішній туризм, що, втім, не виключає розробки окремих високоякісних турпродуктів спеціально для зовнішнього ринку.

Головні питання для розвитку нового агротуристичного сектора:

- чи є платоспроможний попит?
- як перетворити неорганізованих туристів у клієнтів туристичної галузі?
- як переорієнтувати платоспроможний попит з зовнішнього на внутрішній турпродукт?

Агротуризм як вид індивідуального відпочинку задовольняє запити різних груп середнього класу, припускаючи незалежність пересування, індивідуальну організацію дозвілля та екскурсійної програми. Як вже говорилося, потенційний клієнт агротуризму - середній клас. Зараз в Україні до нього відносять сім'ї з особистим доходом від 450 доларів на місяць. Платоспроможність попиту доводить бурхливий розвиток виїзного туризму. Однак при виїзному туризмі основні прибутки залишаються за кордоном, маржа українських турфірм – лише на продажу і транспорт. Великі прибутки туристичної галузі слід очікувати тоді, коли буде по-справжньому розвинений внутрішній і в'їзний (іноземний) туризм.

Розробка концепції розвитку агротуризму для українських селищ, з

урахуванням регіональної, національної та іншої специфіки, і активний розвиток цього нового сектора могли б допомогти у вирішенні завдань, що стоять перед туристичною галуззю.

У плані розвитку агротуристичного сектора необхідно вирішити наступні завдання:

- створення координаційних центрів з організації агротуристичних господарств;
- створення регіональних і міжрегіональних баз даних, призначених для клієнтів і турагентств.

Підходи до вирішення проблеми можуть бути різні. Виходячи з міжнародного досвіду, це можуть бути:

- громадські асоціації агротуристичних господарств (регіональна кооперація);
- спеціально створені за підтримки влади регіону агротуристичні центри (реєстрація агротуристичних господарств, створення і ведення баз даних, інформаційне забезпечення, сертифікація, мікrokредитування і т.д.; у перспективі вони повинні бути комерційними – продаж інформації клієнтам і турагентствам);
- державні агентства – об'єднання сільського туризму (як в Угорщині, де є державна політика підтримки агротуризму).

Фахівці на питання про розвиток зеленого туризму в Україні стверджують: «У нас є потенціал». Щоправда, продемонструвати його з допомогою конкретних цифр поки що ніхто не може [3].

Певні проблеми для розвитку сільського зеленого туризму існують на законодавчому рівні. Законодавча база України про цей вид туристичної діяльності складається, в основному, з Конституції України, Закону України «Про туризм», Закону України «Про особисте селянське господарство», інших непрямих підзаконних актів.

Та проблеми розвитку зеленого туризму у нашій державі мають і інший бік. За спостереженнями фахівців, українці зараз не дуже прагнуть

запрошувати до себе чужих і забезпечувати їм повноцінні умови відпочинку. Не приваблює навіть додатковий прибуток.

Не дивно, що при такому стані продукту попит на нього невеликий. Як зазначають фахівці, маркетингової стратегії у сільського туризму немає. Притому це характерне навіть для тих регіонів, де він відносно непогано розвинутий. Сьогодні навіть не уявляють у повній мірі, що таке сільський зелений туризм. Незважаючи на різні гранти, які надаються фондами на його розвиток, господарі поняття не мають, як продавати свій продукт і працювати з туроператорами [5].

Практика минулих більш ніж півтора десятиліть становлення сільського та агротуризму туризму в Україні доводить життєздатність цього, інноваційного по суті різновиду господарської діяльності сільських мешканців та його позитивний вплив на економічну активність і соціально-економічну ситуацію в сільській місцевості.

Висновок. Позитивний вплив сільського зеленого туризму на вирішення соціально-економічних проблем села полягає передусім у тому, що він розширює сферу зайнятості сільського населення, особливо жінок, і дає селянам додатковий заробіток; розширює можливості зайнятості сільського господаря не тільки у виробничій сфері але й у сфері обслуговування. При певній кількості відпочиваючих з'являється потреба в задоволенні їх різноманітних запитів, а це, в свою чергу, стимулює розвиток сфери послуг: транспортних, зв'язку, торгівлі, служби побуту, відпочинково-розважальних та інших.

Шляхом здійснення відповідних досліджень, спілкування з діючими особами в сфері сільського агротуризму з'ясований перелік проблемних питань, які перешкоджають розвитку сільського туризму, розв'язання яких вимагає спеціального нормативно-правового регулювання.

Список використаної літератури

1. Актуальні проблеми та перспективи розвитку туристичного і

готельно-ресторанного бізнесу в Запорізькому регіоні: монографія / За заг. ред. проф. В. М. Зайцевої. – Запоріжжя: ТОВ «ЛПКС» ЛТД, 2012. – 400 с.

3. Биркович В. І. Сільський зелений туризм – пріоритет розвитку туристичної галузі України // Стратегічні пріоритети. – № 1(6). – 2008. – С. 138 – 143.

4. Гетьман В. І. Екотуризм чи екологічний туризм: теорія і реальність // Рідна природа. – 2002. – № 3. – С. 24 – 29.

5. Особливості розвитку зеленого туризму в Україні (оглядова довідка за матеріалами преси). [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://mincult.kmu.gov.ua/mincult/uk/publish/article/183838>

6. Формування політики розвитку та функціонування сільського зеленого туризму в Україні. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: // <http://www.greentour.com.ua/ukrainian/node/243>.

ЗАЙЦЕВА В. М. МИРОВЫЕ ТЕНДЕНЦИИ РАЗВИТИЯ СЕЛЬСКОГО И АГРОТУРИЗМА

В статье рассматривается состояние сельского туризма в Украине. Выделено как отдельную его дефиницию агротуризм; проведено сравнительного анализа опыта европейских стран и Украины.

Ключевые слова: сельский зеленый туризм, агротуризм, перспектива, государственное регулирование, привлекательность территорий.

ZAYTSEVA V. M. WORLD TENDENCIES OF DEVELOPMENT OF AGRICULTURE AND AGRO-TOURISM

The article considers the conditions of rural tourism in Ukraine. Highlighted as a separate definition of agro-tourism and relatively experience of the European countries with the present of Ukraine.

Keywords: green rural tourism, agro tourism, state regulation, the attractiveness of the territories.